

Afb. 1. Zaadmarkt 93, voorgevel. (foto: Jan Frings)

Zaadmarkt 93 te Zutphen

*Constant Willems**

Begin vorig jaar hebben leden van de Werkgroep Bouwhistorie van de Historische Vereniging Zutphen onderzoek gedaan aan het pand Zaadmarkt 93 (rechts van de Bernhardsteeg). Omdat het pand in drie appartementen is verdeeld, vond het totale onderzoek plaats op diverse zaterdagen. Het pand blijkt te beschikken over aanzienlijke kelderruimten, die bereikbaar zijn door een in verwarring brengend stelsel van gangetjes en doorlopen. Het duurde even voordat we begrepen hoe een en ander in de loop van de geschiedenis was ontstaan. In het archief bleken zich bouwtekeningen te bevinden van een restauratie rond 1978, waaruit veel kon worden afgeleid. Het blijkt de samentrekking te zijn van twee laatmiddeleeuwse panden, waarvan er een op een bepaald tijdstip nog naar achteren werd verlengd.

* Constant Willems is auteur namens de Werkgroep Bouwhistorie Zutphen

Afb. 2. Het jaartal 1480.
(foto: Dineke van Krimpen)

Deze bouwgeschiedenis is deels af te lezen aan de voorgevel aan de Zaadmarkt. We zien hier een gevel die ontstaan is rond 1820, maar die als het ware vóór die twee panden is gezet. De erker met de voordeur behoren daarbij aan het vroegere linker pand, de beide ramen rechts behoren tot het oorspronkelijke rechter pand. Het zichtbare gedeelte van het dak laat zien dat de beide kapconstructies eveneens bij elkaar zijn getrokken door een dakschild hiertussen boven de gevel te formeren.

Grandeur

De deftige voorgevel heeft een zogeheten atiek, de hoge constructie boven de goot waarin nog vier ovale ramen zijn te vinden. Het is een classicistisch element dat men vaker vindt op gebouwen uit die tijd. Alleen, die op het eerste gezicht waarneembare goot is geen goot waar het water van het dak zich in kon verzamelen; het is een architectonische toevoeging. De werkelijke goot ligt helemaal boven op de gevel, dus boven de ovale ramen. Op deze wijze behoefde men geen dakkapellen te maken, en ontstond er meer ruimte boven op de zolder achter de gevel. Bovendien straalde de gevel hierdoor een zekere grandeur uit.

De zolder onder de kapconstructie zorgde voor een paar interessante ontdekkingen tij-

dens het onderzoek. Zoals reeds opgemerkt hebben we hier te maken met twee aparte laatmiddeleeuwse panden. Dit is op de zolders in de kapconstructies nog duidelijk waarneembaar. Beide kapconstructies lijken op het eerste gezicht erg op elkaar, maar bij nader onderzoek blijkt er bij een deel van de kap van het linker pand iets meer aan de hand te zijn. We vonden daar in een van de eiken gebinten het ingehakte jaartal 1480.

Dit jaartal is in Arabische cijfers, wat voor die tijd al uniek genoemd mag worden. Arabische cijfers, zoals wij die nog steeds gebruiken – zij het in wat modernere vorm – waren toen nog niet algemeen gebruikelijk.

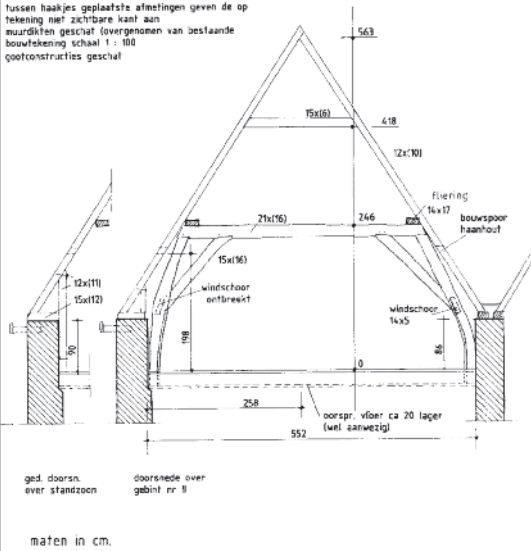
Makelaarskap

Uit dit jaartal viel af te leiden dat er een aanzienlijke wijziging in een deel van de kap had plaatsgevonden. Het linker pand was, waarschijnlijk in 1480, naar achteren toe verlengd. Het gevolg was dat ook de kap daardoor langer moest worden. De bestaande kap, die kennelijk veel ouder was, werd aangepast. Onderdelen werden er uit verwijderd en andere constructiedelen werden er aan toegevoegd. Het was voor ons van belang te weten hoe die kap er in zijn oorspronkelijke vorm uit had gezien. Na diverse discussies kon de conclusie worden getrokken dat we hier zeer waarschijnlijk te maken hebben met een zeer vroege kapvorm, een zogeheten makelaarskap, waarvan er in Zutphen nog enkele mooie voorbeelden te vinden zijn, maar die in Nederland vrij zeldzaam zijn geworden in woonhuizen. Vergelijkbare kappen zijn te vinden op het Borrohuis aan het Bornhof, het Huis Gelre, nu ijssalon Talamini, aan de Houtmarkt en het bovenste deel van de kap van de Burgerzaal aan de Lange Hofstraat.

Reden voor ons om meer aandacht aan die kap te besteden. We besloten dendrochronolo-

Doorsnede ter plaatse van gebint nr II
Gemeentelijke doorsnede ter plaatse van standzoonconstructie op
5,40 m uit de binnenkant voorgevel.

tussen haakjes geplaatste afmetingen geven de op
tekening niet zichtbare kant aan
aardrijten geschild overgenomen van bestaande
bouwtekening schaal 1 : 100
gootconstructies geschild

Afb. 3. Dwarsdoorsnede van de linker kap, huidige situatie. (tekening: auteur)

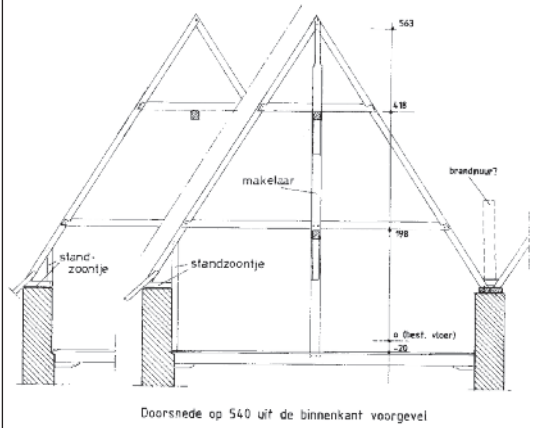
logisch onderzoek te gaan doen in deze constructie. Op 26 maart 2011 werden monsters, door boringen, uit daarvoor geschikte eiken onderdelen gehaald. Die werden gezonden naar een gespecialiseerd bedrijf (Pressler und Partner GmbH in Gersten, Emsland), waar werd bepaald wanneer de boom waaruit dat onderdeel gezaagd kwam, gekapt werd. Het boren werd gedaan door de gemeentelijke bouwhistoricus met een speciale holle boor. De kosten voor het verdere onderzoek bij Pressler mochten worden gedeclareerd bij de Historische Vereniging Zutphen.

Gebinten

De uitkomst, enige tijd later, was verrassend. Het oudste deel van de kapconstructie van het linker pand dateert uit de periode 1343-1353. Hierdoor heeft de werkgroep bouwhistorie op deze wijze inmiddels tien kappen uit de 14^e eeuw ontdekt. Het werkelijke aantal 14^e-eeuwse kapconstructies is nog veel hoger. Als die door onderzoek van de gemeentelijke

ZAADMARKT 93 TE ZUTPHEN

MOGELIJKE OORSPRONKELIJKE GEDAANTE VAN DE KAP AAN DE HAND VAN
IN DE TEKST BESCHREVEN BOUWSPOREN.

Sporen, standzoonfjes en bovenste haanhouf bestaand

maten in cm.

C.J.W.
4-4-2011

Afb. 4. Dwarsdoorsnede van de linker kap, een reconstructie. (tekening: auteur)

bouwhistoricus en de rijksdienst worden meegesteld, dan komen we al gauw op zo'n 25 stuks. Overigens zijn er nog tientallen kappen niet gedateerd waarvan vermoed wordt dat ze ook uit die tijd dateren.

Zoals reeds vermeld werden er in de kap van Zaadmarkt 93 in 1480 nieuwe constructiedelen toegevoegd. Het bleek hier dus te gaan om de verlenging van de kap boven het linker gedeelte, en waarschijnlijk om de vervanging van de gehele kap van het rechter gedeelte. Die nieuwere kapconstructies hebben de gangbare verschijningsvorm van de kappen zoals we die zoveel kennen op gebouwen hier in de stad. Het gaat dan om dwarsgeplaatste gebinten, of spanten zoals we ook wel zeggen, die via flieringen en sporen de hele dakbedekking dragen. (Een *fliering* is een horizontaal draaghout in de lengte van een kap.)

De oudere kap, uit de periode 1343-1353, was vermoedelijk een makelaarskap. We von-

den hiervan diverse constructiedelen terug die in verband hadden kunnen staan met zo'n kapconstructie. De beide tekeningen, die onderdeel vormen van het uiteindelijke verslag van dit onderzoek, laten zien wat er hoogstwaarschijnlijk gebeurde.

Standzootje

Afb. 3 laat een dwarsdoorsnede zien over de kap van het linker pand in de huidige gedaante. Hierop is te zien dat het linker gedeelte van de kap steunt op een bijzondere constructie die we in Zutphen niet zo veel meer aantreffen. Het gaat hier om een plat balkje op de muur die het uiteinde van een dakspoor draagt en een klein verticaal balkje daarboven. We noemen dit geheel een *standzootje*. Deze standzootjes zijn typische kenmerken van vroege kapconstructies. Hierdoor was onze belangstelling meteen al gewekt. Een van die standzootjes heeft een verticaal balkje dat voor de muur langs loopt, uiterst links is dat op de tekening te zien. Op deze plaats staat bij een makelaarskap gewoonlijk de verticale makelaar midden op de zoldervloer, zoals dat bij de als voorbeeld genoemde panden nog steeds is te zien. Die makelaar met zijn daaraan verbonden constructieonderdelen heeft waarschijnlijk plaats moeten maken voor de wijzigingen in 1480. Hij werd vervangen door de nu aanwezige dwars geplaatste spanten.

Hoe de kap er mogelijk kan hebben uitgezien laat afb. 4 zien. In het midden van de tekening is de verticaal geplaatste makelaar te zien, die als een soort mast midden op de zolder heeft gestaan, met daar vandaan allerlei vertakkingen, die de kapconstructie vormden. In de door de werkgroep geschreven publicatie *Van kelder tot kap* wordt veel dieper op deze constructie ingegaan dan in de context van dit artikel wenselijk is.

Eigenaren

Wie zou er nu verantwoordelijk zijn geweest voor de wijzigingen in het pand? Tot de vaste taken van de werkgroep behoort het vaststellen, indien mogelijk, wie de eigenaren waren in de loop der tijden. Daartoe wenden wij ons tot het zeer rijke archief van Zutphen, meestal met succes. Ook nu was het mogelijk een overzicht te maken van de eigenaren – meestal waren dat ook de bewoners – wat ons een aanknopingspunt gaf iets te zeggen over de verbouwingen.

De eerste vermelding werd gevonden in 1456. Het pand was toen eigendom van Andries Schimmelpenninck en zijn vrouw Katharina Spaen. In 1473 werd het verkocht aan zijn broer Johan en diens vrouw Lamme. In 1507 blijkt Johan dit huis nog steeds te bezitten. We zijn dan aanbeland in de periode dat het huis volgens het jaartal 1480 werd verbouwd. Aangezien het rechter pand dezelfde kapconstructie heeft als het achterste deel van het linker pand na de verbouwing van 1480, mag voorzichtig worden aangenomen dat Johan de beide panden in zijn bezit had en ook de verbouwer van het geheel is.

In 1794 werden deze panden aangekocht door Jacoba A.H.B. baronesse van Heeckeren tot Enghuizen en haar zuster Florentina Maria. Mogelijk zijn die zusters familie van de schatrijke Hendrik J.C.J. baron van Heeckeren van Enghuizen, die samen met zijn echtgenote Elisabeth Williams Hope in 1835/1842 het neoclassicistische buitenhuis Enghuizen bij Hummelo liet bouwen door de Arnhemse architect J.Coers. Binnen het kader van dit illustere gezelschap is het zeer wel denkbaar dat de deftige gevel voor het pand Zaadmarkt 93 zijn huidige gedaante heeft gekregen.

Het volledige verslag over dit pand met tekeningen is te vinden op de site van de Historische Vereniging in de Databank van de Werkgroep Bouwhistorie. ●